

Н. В. Андрусенко, О. В. Балашова, С. І. Белеи, О. В. Бут, М. С. Гавенко, Н. О. Гнип, О. Г. Головка, О. І. Горяча, А. С. Данкевич, І. О. Деинєга, К. О. Дорошкевич, З. Б. Живко, В. К. Загарій, М. В. Замроз, Н. В. Кічук, В. В. Коненко, Н. О. Кравченко, О. В. Крилова, О. А. Кулініч, Г. М. Лозова, С. І. Міненко, О. НГ Охюльєненіт, К. В. Ортхова, В. А. Ппнченко, М. С. Пиртко, О. О. Рудаченко, Л. Г. Соляник, Р. В. Тельвак, О. Ф. Федорова, Ю. С. Холодна, В. В. Шарко, І. Ю. Шевченко, А. І. Шегинська, Д. П. Шкурінський

КОМПЛЕКСНИИ
РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ
ТА СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ
В УМОВАХ СУЧАСНИХ
ТРАНСФОРМАЦІЙ

Колеюявна монографія

Полтава
2026

КОМПЛЕКСНИЙ РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Колективна монографія

**Полтава
2026**

УДК 330.3:339.9

Рекомендовано до друку вченою радою
Центру фінансово-економічних наукових досліджень
(Протокол № 116-1 від 30.01.2026 р.)

Рецензенти:

В. А. Чеботарьов – доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки і маркетингу ДЗ “Луганський національний університет ім. Тараса Шевченка”.

Т. В. Устик – доктор економічних наук, професор, професор кафедри маркетингу та логістики Сумського національного аграрного університету.

Комплексний розвиток національної та світової економіки в умовах сучасних трансформацій: колективна монографія / Кол. авторів. Полтава: ПП “Астрая”, 2026. 304 с.

У колективній монографії висвітлено комплекс теоретичних, методологічних і прикладних аспектів розвитку національної та світової економіки в умовах сучасних трансформацій. Розглянуто вплив глобалізації, цифровізації, інновацій та інтеграційних процесів на стійкість, адаптивність і конкурентоспроможність економічних систем. Проаналізовано сучасні підходи до стратегічного управління, формування фінансової та економічної безпеки, удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення та систем ризик-менеджменту. Розкрито роль професійної етики, соціальної відповідальності бізнесу та антикризових стратегій у забезпеченні стабільності підприємств і національної економіки України. Досліджено питання розвитку людського капіталу, впровадження цифрового та омніканального маркетингу, підвищення ефективності логістичних і фінансових механізмів, а також формування сучасних компетентностей персоналу в умовах воєнного стану та євроінтеграційних трансформацій.

JEL: F01, F15, L26, O11, O33, G21, H72

Comprehensive development of the national and global economy under contemporary transformations: collective monograph / Collective of authors. Poltava: PC “Astraya”, 2026. 304 p.

The collective monograph presents a comprehensive analysis of theoretical, methodological, and applied aspects of the development of the national and global economy under conditions of contemporary transformations. It examines the impact of globalization, digitalization, innovations, and integration processes on the stability, adaptability, and competitiveness of economic systems. Contemporary approaches to strategic management, the formation of financial and economic security, the improvement of information-analytical support, and risk management systems are analyzed. The role of professional ethics, corporate social responsibility, and anti-crisis strategies in ensuring the stability of enterprises and the national economy of Ukraine is highlighted. The study addresses issues related to human capital development, the implementation of digital and omnichannel marketing, the enhancement of logistical and financial mechanisms, as well as the formation of modern personnel competencies under conditions of martial law and European integration transformations.

ISBN 978-617-8797-19-5

© Колектив авторів, 2026

© Центр фінансово-економічних наукових досліджень, 2026

Офіційний сайт: <http://www.economics.in.ua>

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА 5

РОЗДІЛ 1. СВІТОВА ЕКОНОМІКА ТА МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

- 1.1. Євроінтеграція України: економічні ефекти та виклики (Загарій В. К.)..... 8
1.2. Трансформація фінансово-аналітичних процесів під впливом впровадження технології блокчейн: економічний аспект (Кулініч О. А.)..... 31
1.3. Організація митного контролю в контексті європейської інтеграції України (Холодна Ю. Є.) 46

РОЗДІЛ 2. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ ЕКОНОМІКОЮ

- 2.1. Розвиток людського капіталу як чинник підвищення конкурентоспроможності національної економіки (Замроз М. В.) 63
2.2. Вплив мобінгу на відтворення та ефективність людського капіталу в умовах воєнної економіки (Лозова Г. М.) 87

РОЗДІЛ 3. ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА, СТРАХУВАННЯ

- 3.1. Професійна етики як інструментарій забезпечення фінансової безпеки підприємства в умовах міжнародної інтеграції (Головко О. Г., Орехова К. В., Гнип Н. О.) 102
3.2. Управління кредитним ризиком в банківській діяльності в сучасних умовах функціонування банківської системи (Крилова О. В., Горяча О. І., Шкурінський Д. П.) 107
3.3. Диверсифікація та цифровізація банківських продуктів: перспективи розвитку в сучасних умовах (Крилова О. В., Федорова О. Г., Бут О. В.) 121
3.4. Управління використанням фінансових ресурсів місцевих бюджетів в умовах економічної невизначеності (Крилова О. В., Федорова О. Г., Кравченко Н. О.)..... 133
3.5. Формування фінансової стратегії підприємств аграрного сектору на принципах сталого розвитку (Соляник Л. Г.) 142

РОЗДІЛ 4. ЕКОНОМІКА, УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ ТА ПІДПРИЄМНИЦТВО

- 4.1. Інституційно-управлінські та ринкові механізми розвитку підприємництва й економічних систем у контексті сучасних трансформацій (Белей С. І.).... 149
4.2. Методологічні засади аналізування тактичного планування діяльності підприємств у процесі євроінтеграції (Дорошкевич К. О., Тельвак Р. В.) 169
4.3. Організаційно-економічні форми та практичні напрями господарської діяльності соціального підприємництва в Україні (Кічук Н. В.)..... 176

© Холодна Ю. Є.

канд. екон. наук, доцент,

*Харківський національний економічний університет
ім. Семена Кузнеця, м. Харків, Україна*

Митний контроль посідає важливе місце в системі державного регулювання зовнішньоекономічних відносин, оскільки саме він забезпечує належний рівень економічної безпеки та стабільності країни. У контексті розширення міжнародних торговельних зв'язків та зростання участі України у глобальних економічних процесах його значення дуже важливе. Сучасна динаміка світової торгівлі висуває нові вимоги до організації митного контролю, що зумовлює необхідність удосконалення механізмів перевірки дотримання митних правил. Ефективно побудована система контролю не лише гарантує захист внутрішнього ринку від нелегальних товаропотоків, а й сприяє створенню сприятливих умов для розвитку міжнародної торгівлі та зменшує ризики порушень на кордоні.

Актуальність дослідження зумовлена потребою модернізації митної системи України відповідно до сучасних міжнародних стандартів і викликів. Процес поглиблення інтеграції України до європейського економічного простору, впровадження інноваційних технологій, а також активне співробітництво з міжнародними організаціями вимагають удосконалення митних процедур, посилення контролю та вдосконалення системи управління ризиками. Зміни у зовнішньоекономічному середовищі, у тому числі з урахуванням викликів воєнного характеру, зумовлюють необхідність перегляду та оновлення існуючих підходів до організації митного контролю, а аналіз міжнародного досвіду вказує на існування нових підходів до організації митного контролю, проте їхнє успішне впровадження в Україні потребує подальших досліджень.

Система митного контролю є ключовим елементом економічних та правових заходів, спрямованих на забезпечення економічної безпеки та захист національних інтересів України. Вона відіграє значну роль у формуванні митної

системи держави, яка, своєю чергою, відображає процес розвитку кожної країни, особливості становлення її фінансової сфери, рівень економічного розвитку, а також специфіку внутрішньої та зовнішньої політики.

Митні органи виконують одну з ключових функцій у системі державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, адже саме вони забезпечують контроль за переміщенням товарів, транспортних засобів і капіталів через митний кордон України. Митна система відіграє не лише фіскальну роль, формуючи значну частину доходів бюджету, але й виконує регуляторні та правоохоронні функції, спрямовані на запобігання митним правопорушенням, контрабанді, ухиленню від сплати митних платежів, а також на захист економічних інтересів держави, спираючись на діюче законодавство.

Центральним інструментом забезпечення дотримання норм митного законодавства є митний контроль – багатокомпонентний процес, що охоплює ідентифікацію товарів, перевірку документів, оцінку ризиків, застосування технічних засобів контролю та інші процедури, необхідні для належного виконання митних формальностей. Він водночас виступає важливим елементом системи національної безпеки, оскільки створює бар'єри для незаконного переміщення через кордон зброї, наркотичних засобів, продукції подвійного призначення, контрафактної та небезпечної продукції.

У Митному кодексі України наведено офіційне визначення митного контролю, відповідно до якого це “комплекс заходів, спрямованих на забезпечення виконання положень цього Кодексу, законодавства у сфері митної справи, інших нормативно-правових актів, а також міжнародних договорів України, укладених відповідно до законодавчих вимог” [15]. Таке трактування підкреслює комплексність, нормативну вмотивованість та системність митного контролю, що охоплює як процедурні, так і аналітичні аспекти діяльності митних органів.

Незважаючи на важливу роль митного контролю у реалізації державної митної політики, у наукових дослідженнях немає єдиного підходу до визначення цієї категорії. Деякі науковці розглядають митний контроль як систему заходів, визначених законодавством, що реалізуються митними органами з метою забезпечення дотримання митного та податкового законодавства, захисту державної та громадської безпеки, економічних інтересів, а також виявлення і попередження протиправних дій як фізичних, так і юридичних осіб. Інша група дослідників вважає митний контроль інструментом реалізації державної митної політики, який включає комплекс заходів, спрямованих на забезпечення учасниками митних відносин згідно вимог митного законодавства.

Важливо зазначити, що кожний автор акцентує увагу на важливості та державному рівні митного контролю.

Отже, митний контроль – це комплекс правових, організаційних та технічних заходів, що здійснюються уповноваженими митними органами з метою забезпечення дотримання вимог митного законодавства, захисту економічної безпеки держави, запобігання правопорушенням та забезпечення законності міжнародного переміщення товарів і транспортних засобів.

Розкриваючи особливості митного контролю в сучасних умовах, треба дослідити історичні шляхи зміни акцентів при формуванні митної системи та митної політики держави. Отже, митна система України пройшла кілька етапів трансформації: від формування професійної структури та запровадження моделі

управління ризиками (1996 – 2012 рр.) до інституційної нестабільності в період функціонування в складі Міністерства доходів і зборів (2012 – 2014 рр.). Подальша робота в межах Державної фіскальної служби (2014 – 2019 рр.) не забезпечила підвищення ефективності контролю, що призвело до стагнації реформ. З 2019 р. відновлення самостійної Державної митної служби стало основою для модернізації, цифровізації та наближення до стандартів ЄС, а після 2022 р. – для адаптації роботи митниці до умов воєнного стану.

Хронологічний огляд свідчить про еволюційний розвиток системи митного контролю України, який відображає поступову інтеграцію європейських стандартів, удосконалення організаційної структури, впровадження сучасних методів управління ризиками та аудиту, а також зміцнення ролі митних органів у забезпеченні економічної безпеки держави. У різні періоди система митного контролю змінювалася відповідно до викликів часу: від організації боротьби з контрабандою та підвищення ефективності до забезпечення легалізації міжнародної торгівлі. Це створює підґрунтя для подальшої модернізації та адаптації в умовах зростання глобалізаційних процесів і інтеграції України у світову економіку.

Організація митного контролю включає комплекс заходів, спрямованих на створення оптимальних умов для ефективного виконання митними органами їх контрольних функцій згідно з нормами митного законодавства України та міжнародних угод, ратифікованих у встановленому порядку.

Оскільки митний контроль охоплює різні сфери діяльності, доцільно виокремити його види на основі певних ознак (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація видів митного контролю

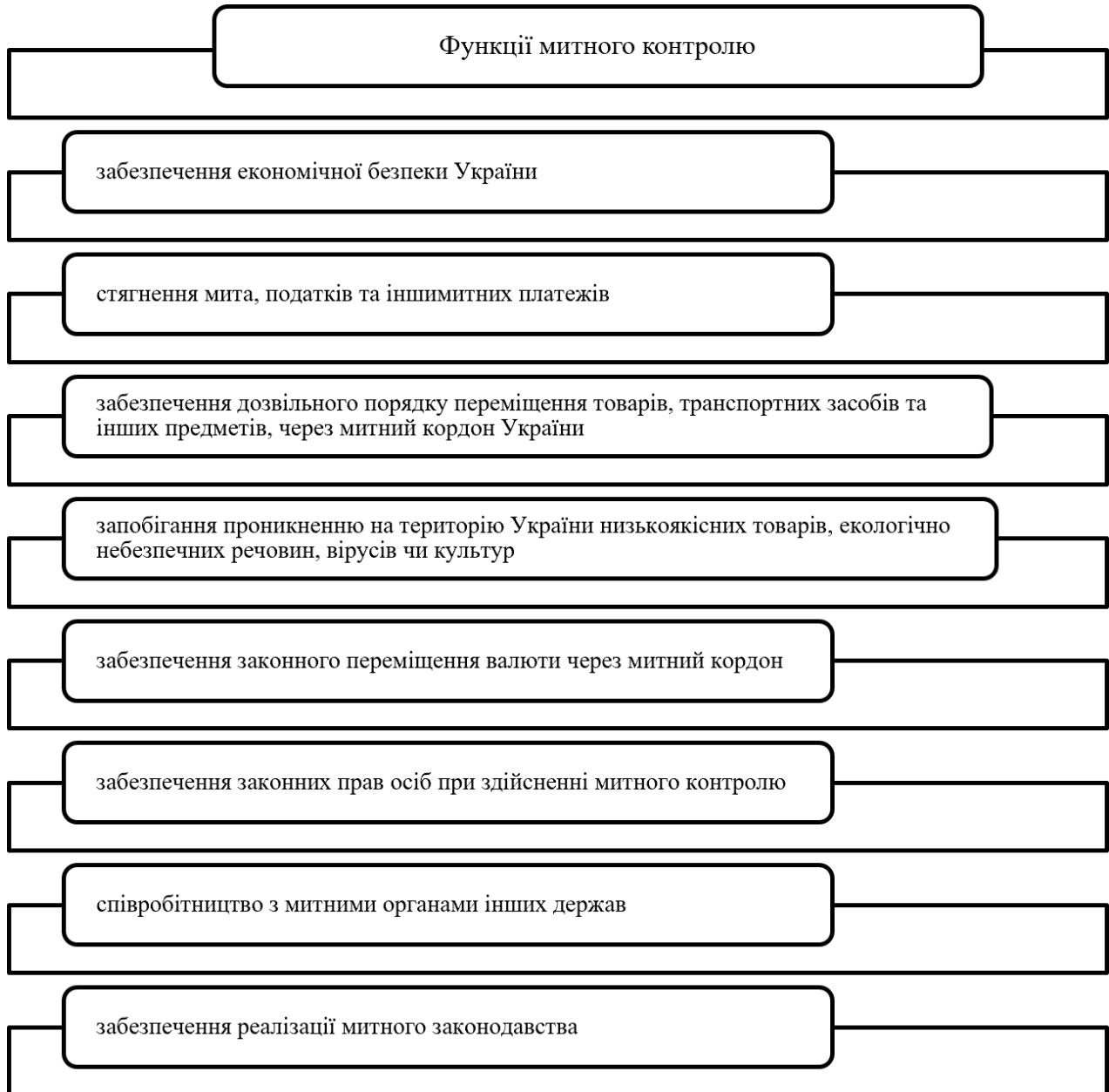
Критерії класифікації	Види митного контролю
Митний режим	Експорт, імпорт, транзит, тимчасове ввезення тощо
Напрямок переміщення товарів	Ввезення, вивезення, переміщення територією України
Митний статус товарів	Українські товари, іноземні товари
Характеристика товарів	Ручна поклажа, багаж, енергоносії, валюта тощо
Вид транспортних засобів	Морські та річкові судна, автотранспорт, залізничний транспорт тощо
Характер співробітництва з країнами-сусідами	Односторонній, двосторонній, спільний митний контроль
Кількість переміщень	Однократний, багатократний митний контроль
Місце проведення	У зоні митного контролю, у тимчасовій зоні митного контролю
Предмет митного контролю	Товари, транспортні засоби
Форма митного контролю	Фактичний, документальний
Правовий режим об'єкта митного контролю	Звичайний, спрощений, спеціальний митний контроль

Джерело: розроблено автором.

Органи, що здійснюють валютний контроль, мають право вимагати й одержувати від резидентів і нерезидентів повну інформацію про здійснення ними зовнішньоекономічних операцій, у межах повноважень, визначених чинним законодавством.

Класифікацію митного контролю можна здійснювати за такими критеріями: митний режим, напрям переміщення товарів, їхній правовий статус, фізичні характеристики продукції, тип транспортного засобу, рівень міжнародної співпраці, частота переміщень, місце проведення контролю, об'єкт перевірки,

форма та правовий статус об'єкта контролю. Розглядаючи функції митного контролю (рис. 1), можемо побачити, яку роботу виконує митний контроль для ефективної роботи всієї митної системи України.

Рис. 1. Функції митного контролю

Джерело: [5].

Отже, митний контроль – це не лише інструмент нагляду, а й складова ефективного державного управління у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Саме через призму митного контролю відображається здатність держави балансувати між відкритістю ринку та необхідністю захисту власного економічного простору. Тож, митний контроль є вагомим засобом, що сприяє формуванню та реалізації митної політики держави.

Оцінка ефективності митної політики держави є складним багатоаспектним завданням, яке передбачає аналіз різних показників та індикаторів, що характеризують різні аспекти митної справи. Розглянемо основні показники, що дозволяють оцінити ефективність митної політики України на сучасному етапі.

Для більш повного аналізу ефективності митної політики важливо розглянути основні індикатори, що характеризують рівень митної безпеки держави (табл. 2).

Таблиця 2

Індикатори митної безпеки України, 2021 – 2024 рр.

Індикатор	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.	Порогове значення
Коефіцієнт покриття імпорту експортом	0,93	0,7	0,6	0,59	> 1
Частка імпорту у внутрішньому споживанні, %	42,8	39,6	43,2	45,5	< 50
Індекс умов торгівлі	0,98	0,92	0,94	0,96	> 1
Рівень тінізації зовнішньоторговельних операцій, %	27,3	30,5	26,8	25	< 15

Джерело: [17 – 18].

Аналіз індикаторів митної безпеки свідчить про наявність певних загроз. Зокрема, коефіцієнт покриття імпорту експортом має тенденцію до зниження з 0,93 у 2021 р. до 0,59 у 2024 р., що значно нижче порогового значення (> 1). Це свідчить про поглиблення дисбалансу зовнішньої торгівлі та загрозу для митної та економічної безпеки країни. Експорт покриває лише 59 % імпорту в 2024 р., що створює значний тиск на валютний ринок.

Після зниження частки імпорту у внутрішньому споживанні у 2022 р. (39,6 %) спостерігається стабільне зростання – 43,2 % у 2023 р. та 45,5 % у 2024 р. Хоча показник залишається в межах порогового значення (< 50 %), але наближається до критичної межі, що свідчить про підвищення імпортозалежності економіки.

Індекс умов торгівлі демонструє значне падіння у 2022 р. (0,92) та поступове відновлення – 0,94 у 2023 р. та 0,96 у 2024 р. Проте показник залишається нижче порогового значення (> 1), що вказує на несприятливі умови зовнішньої торгівлі для України – експортні ціни зростають повільніше, ніж імпортні.

Щодо рівня тінізації зовнішньоторговельних операцій, після зростання у 2022 р. до 30,5 % спостерігається позитивна тенденція до зниження – 26,8 % у 2023 р. та 25 % у 2024 р. Однак показник залишається значно вищим за порогове значення (< 15 %), що свідчить про високий рівень тіньового сектору в зовнішньоекономічній діяльності та потенційні втрати бюджету.

Також важливим аспектом оцінки ефективності митного контролю є аналіз показників, що характеризують стан боротьби з митними правопорушеннями та контрабандою. Розглянемо основні показники протидії митним правопорушенням в Україні (табл. 3).

Аналіз табл. 3 демонструє зростання у 2024 р. кількості виявлених порушень митних правил порівняно з 2021 р. на 8,9 %. Вартість предметів правопорушень зросла на 21,4 %, що може свідчити про збільшення масштабів митних правопорушень.

Таблиця 3

**Динаміка показників протидії митним
правопорушенням в Україні, 2021 – 2024 рр.**

Показник	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.	Темп приросту 2024 р./ 2021 р., %
Кількість виявлених порушень митних правил, тис. випадків	23,5	21,7	24,9	25,6	8,9
Вартість предметів правопорушень, млрд грн	2,8	2,4	3,2	3,4	21,4
Кількість складених протоколів по порушенням митних правил, тис.	22,2	20,5	23,6	24,3	9,5
Сума накладених штрафів за порушення митних правил, млн. грн	965	825	1123	1180	22,3
Кількість випадків конфіскації предметів правопорушень за рішенням суду	1456	1307	1589	1620	11,3
Вартість конфіскованих предметів правопорушень, млн. грн	418	392	475	500	19,6

Джерело: [17].

Сума накладених штрафів за порушення митних правил збільшилася на 22,3 %, що свідчить про посилення відповідальності за митні правопорушення. Кількість випадків конфіскації предметів правопорушень за рішенням суду зростає на 11,3 %, а вартість конфіскованих предметів – на 19,6 %.

Такі показники можуть свідчити як про посилення боротьби з митними правопорушеннями, так і про збільшення масштабів цих правопорушень. Проте, враховуючи значні обсяги тіньового сектору в зовнішньоторговельних операціях (25 % у 2024 р.), можна зробити висновок про недостатню ефективність протидії митним правопорушенням.

За даними провідних рейтингів, в Україні досі відзначаються проблеми у сфері митного контролю, пов'язані з тривалим часом і високою вартістю митних процедур, що суттєво відрізняється від показників розвинених країн. Це свідчить про необхідність термінового реформування митної системи – впровадження сучасних інструментів митного аудиту, електронних технологій, автоматизації управління ризиками та механізму “єдиного вікна” [1].

Розглянемо основні показники митного оформлення в Україні порівняно з країнами ЄС (табл. 4).

Проаналізувавши дані з табл. 4 можна побачити, що показники митного оформлення в Україні значно гірші, ніж у країнах ЄС. Зокрема, середній час митного оформлення імпорту в Україні у 2,82 рази довший, ніж у країнах ЄС, а експорту – у 2,68 рази. Аналогічна ситуація спостерігається і щодо вартості митного оформлення: в Україні вона у 2,5 рази вища для імпорту та у 2,42 рази – для експорту. Кількість документів, необхідних для митного оформлення, також більша в Україні порівняно з країнами ЄС.

Порівняльний аналіз показників митного оформлення в Україні та країнах ЄС, 2024 р.

Показник	Україна	Середній показник країн ЄС	Співвідношення (Україна/ЄС)
Середній час митного оформлення імпорту, годин	24,5	8,7	2,82
Середній час митного оформлення експорту, годин	14,2	5,3	2,68
Середня вартість митного оформлення імпорту, дол. США за контейнер	375	150	2,5
Середня вартість митного оформлення експорту, дол. США за контейнер	290	120	2,42
Кількість документів для митного оформлення імпорту	6	4	1,5
Кількість документів для митного оформлення експорту	5	3	1,67

Джерело: [17].

Такі показники свідчать про недостатню ефективність митних процедур в Україні, наявність бюрократичних перешкод та необхідність подальшого спрощення митного оформлення, що підтверджується в порівнянні вітчизняної та європейської практики митного контролю.

Досвід країн Європейського Союзу є надзвичайно корисним для України, оскільки сприяє адаптації національної митної політики до європейських стандартів. ЄС виявив здатність поєднувати високі вимоги до безпеки з інтересами розвитку міжнародної торгівлі, що стало можливим завдяки єдиній митній політиці. Для її реалізації ЄС створив Митний кодекс Союзу (Union Customs Code, UCC), який визначає спільні принципи для митних процедур і підходів до контролю товарів на зовнішньому кордоні ЄС [14].

Враховуючи поточну геополітичну ситуацію, зокрема агресію Росії проти України, ЄС вимушений швидко адаптувати свої митні практики до нових викликів. Зокрема, зміцнення зовнішніх кордонів, боротьба з контрабандою і забезпечення безперервних поставок критичних вантажів стали важливими складовими митного контролю.

Митний контроль в країнах ЄС ґрунтується на принципах прозорості, ризико-орієнтованості, інтенсивній цифровізації та тісній міжнародній співпраці. В рамках цих принципів активно використовуються новітні технології, такі як електронне декларування та автоматизовані системи для попереднього інформування і аналізу ризиків. Це дозволяє значно скоротити час проходження митних процедур, не порушуючи вимог безпеки та законності.

Ще одним важливим аспектом оцінки ефективності митної політики є також аналіз показників, що характеризують рівень автоматизації митних процедур та впровадження інформаційних технологій у митну справу. Розглянемо основні показники автоматизації митної справи в Україні (рис. 2).

Рис. 2. Динаміка показників автоматизації митної справи в Україні, 2021 – 2024 рр.

Джерело: [17].

Такі показники свідчать про певні успіхи у впровадженні інформаційних технологій у митну справу та спрощенні митних процедур. Проте, порівняно з країнами ЄС, де частка автоматизованого митного оформлення становить понад 70 %, Україна все ще відстає за рівнем автоматизації митних процедур.

Підсумовуючи проведений аналіз, можна виділити такі основні проблеми митної політики України на сучасному етапі: недостатня ефективність митних процедур, що проявляється у тривалому часі та високій вартості митного оформлення; високий рівень тінізації зовнішньоторговельних операцій, що свідчить про недостатню ефективність митного контролю; недостатній рівень автоматизації митних процедур порівняно з країнами ЄС.

Практики провідних країн охоплюють запровадження сучасних технологічних рішень, які забезпечують автоматизацію та вдосконалення більшості процедур митного контролю. Особливе значення мають електронні інформаційні системи, які дають змогу значно скоротити тривалість митного оформлення вантажів, підвищити точність обробки інформації та мінімізувати вірогідність технічних чи людських помилок.

Електронна система “Єдине вікно для міжнародної торгівлі” є сучасним та ефективним інструментом інформаційного забезпечення митної діяльності, розробленим на основі передового міжнародного досвіду та орієнтованим на потреби глобалізованої економіки [0]. Головний принцип її роботи полягає в електронному обміні великими обсягами даних між національними суб'єктами господарювання, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність, та митними органами.

Ключові переваги впровадження цієї системи включають: забезпечення безпечної та оперативної комунікації між учасниками ЗЕД та митними службами в режимі реального часу; автоматизацію процесів митного оформлення товарів і вантажів; зменшення часу, необхідного для проходження митних процедур; спрощення подання документації як на етапі митного контролю, так і після перетину кордону. Крім того, система мінімізує особисті контакти між представниками бізнесу та митними посадовцями, що сприяє зниженню корупційних ризиків.

Ще одним важливим інструментом цифровізації митної справи є нова комп'ютеризована транзитна система NCTS. Вона показала високу ефективність на міжнародному рівні, забезпечуючи обмін даними між митними органами країн-учасниць Конвенції про процедуру спільного транзиту в режимі реального часу на всіх етапах контролю. Це дозволяє митним службам завчасно отримувати детальну інформацію про вантаж, його відправника та отримувача, а також швидко оцінювати потенційні ризики, що сприяє проактивному управлінню безпекою на митному кордоні.

Характерною рисою системи NCTS є обов'язковий тестовий період тривалістю один рік, після завершення якого країна може бути повністю включена до Конвенції. На сьогодні цей механізм успішно застосовується в 35 європейських країнах, зокрема в державах-членах ЄС, ЄАВТ, Туреччині, Сербії та інших [3].

Сьогодні митні органи прагнуть забезпечити митний контроль, який би одночасно відповідав принципам адекватності та достатності. Усі заходи здійснюються з урахуванням рекомендацій Європейської економічної комісії щодо спрощення процедур міжнародної торгівлі.

Таким чином, завдяки впровадженню сучасних інформаційних технологій митний контроль в Україні зазнав значних змін, ставши більш прозорим, оперативним та відповідним міжнародним стандартам. Це не тільки сприяє прискоренню митних процедур, але й забезпечує економічну безпеку держави та підвищує конкурентоспроможність національного бізнесу.

Сучасне національне митне законодавство також розвивається з урахуванням засад міжнародного митного права. Законодавчі акти більшості зарубіжних країн базуються на єдиній правовій основі – положеннях Кіотської конвенції, Рамкових стандартах Всесвітньої митної організації (раніше – Ради митного співробітництва) та інших міжнародно-правових актах. У результаті – митне регулювання в цих країнах має подібну організаційно-правову структуру, хоча й зберігає певні відмінності, зумовлені особливостями національних правових систем [6].

У табл. 5 узагальнено досвід і практики європейських країн щодо підвищення ефективності митного контролю.

З урахуванням інтеграційного курсу України до ЄС вивчення європейської практики митного контролю має ключове значення для вдосконалення національної митної системи та наближення її до найкращих міжнародних зразків.

Значну увагу ЄС приділяє питанням співпраці між митними органами різних країн-членів та забезпеченню гармонії з іншими важливими сферами, такими як боротьба з тероризмом, захист навколишнього середовища і контроль за оборотом товарів подвійного використання. Окрім цього, інтеграція митних систем з іншими органами державної влади, зокрема податковими та правоохоронними структурами, дає можливість забезпечити цілісність і ефективність контролю в межах єдиного інтегрованого підходу.

Таблиця 5

Практики митного контролю в країнах ЄС

Країна	Практика митного контролю	Характеристика
Німеччина	Система електронного декларування ATLAS	Дозволяє митному органу автоматично обробляти митні декларації та аналізувати ризики в режимі реального часу
Нідерланди	Інтеграція митних процедур з логістичними центрами	Використання “розумних” митних хабів у портах (наприклад, Роттердам), що забезпечує швидке оформлення вантажів
Франція	Митне партнерство з бізнесом (Authorized Economic Operator, AEO)	Надання підприємствам статусу довіреного, що спрощує та пришвидшує проходження контролю
Польща	Спільні митні пункти з країнами-сусідами	Організація спільного контролю з Україною, Словаччиною та Литвою на прикордонних пунктах пропуску
Італія	Використання автоматизованої системи профілювання ризиків	Спрямована на зменшення людського фактору в ухваленні рішень щодо поглибленого огляду вантажів
Швеція	Цифровізація обміну даними між митницею, податковими органами і прикордонною службою	Забезпечує митний контроль без дублювання процедур і з мінімальним залученням фізичного контролю
Іспанія	Програма сканування контейнерів із застосуванням штучного інтелекту	Застосування автоматизованих систем для аналізу зображень при скануванні вантажів

Джерело: розроблено автором.

Програма Authorized Economic Operator (AEO), яку активно підтримує ЄС, забезпечує підприємствам статус довірених економічних операторів, що дозволяє спростити митні процедури для учасників міжнародної торгівлі, підвищити їхню ефективність і одночасно зберегти високий рівень безпеки. Даний механізм сприяє розвитку довірчих відносин між митними органами та бізнесом, стимулюючи підприємства до добровільного дотримання високих стандартів у митних процедурах.

Особливу увагу ЄС приділяє використанню новітніх технологій для зниження людського фактору при проведенні митного контролю.

Особливої уваги заслуговує досвід країн, які поєднують європейське митне законодавство з адаптацією до регіональних загроз і викликів. Це свідчить про гнучкість європейської моделі, яка не лише формально уніфікована, а й динамічна за змістом і засобами реалізації. Такий підхід є прикладом для України, яка сьогодні стоїть перед необхідністю не лише нормативної, а й інституційної трансформації митної системи.

Впровадження інформаційних технологій у митній сфері України бере свій початок із проголошення державного суверенітету у 1991 р. Цей акт заклав підґрунтя для формування незалежного, неподільного й рівноправного митного простору України як повноправного учасника міжнародних зовнішньоекономічних відносин.

На початкових етапах становлення митної системи країни було сформовано організаційну, функціональну та структурну модель митних органів, що

відображала пріоритети зовнішнього митного співробітництва [5]. Зокрема, увага приділялася налагодженню взаємодії з митними адміністраціями інших держав, розвитку інформаційного обміну, удосконаленню роботи пунктів пропуску через державний кордон та уніфікації процедур митного контролю.

Згодом ці процеси отримали нове стратегічне спрямування в контексті євроінтеграції: застосування інформаційних технологій почало здійснюватися з урахуванням вимог вступу України до Світової організації торгівлі та необхідності адаптації до міжнародних стандартів обміну даними.

Інтеграція IT-рішень у діяльність митної системи передбачала створення в її структурі спеціалізованих підрозділів, відповідальних за впровадження, моніторинг та адаптацію інформаційних технологій у межах митних органів [7].

Значущим аспектом є інтенсифікація міжнародного співробітництва завдяки інтегрованим комунікаційним платформам, що дозволяє ефективно обмінюватися даними між митними адміністраціями різних країн. Така колаборація суттєво оптимізує процеси виявлення правопорушень і запобігання їхньому виникненню, підтримуючи належний рівень безпеки зовнішньої торгівлі. Практика Японії, США, держав Євросоюзу засвідчує, що автоматизовані системи аналізу ризиків і транскордонний обмін інформацією є визначальними чинниками у виявленні і припиненні контрабандних дій та інших порушень митних правил [23].

Ще одним фундаментальним елементом ефективної роботи митних служб у міжнародному досвіді виступає системна підготовка висококваліфікованих кадрів. Залучення фахівців, здатних забезпечити впровадження міжнародних стандартів, орієнтуватися у сучасній нормативній базі та працювати із комплексними високотехнологічними рішеннями, істотно підвищує якість митного адміністрування. Професійне навчання, обмін досвідом і реалізація програм підвищення компетентності для митників дозволяють забезпечити сталий розвиток митних органів і успішну імплементацію найкращих світових практик.

Тож, іноземний досвід модернізації митного контролю є джерелом інноваційних підходів та прикладних рішень, які необхідно враховувати у реформуванні митної справи в Україні. Його імплементація сприятиме підвищенню ефективності контролю зовнішніх потоків, гарантуванню економічної безпеки та адаптації до вимог глобального торговельного середовища [26].

У межах Європейських країн митний тариф виступає ключовим регулятором для управління імпортом потоками, виконуючи функцію не лише національного, а й наднаціонального інструменту. Окрім індивідуальних національних тарифних систем, країни-учасники інтеграційних об'єднань затверджують спільний митний тариф, який регламентує торгівлю з третіми країнами на єдиних засадах. ЄС надає пріоритет встановленню Єдиного митного тарифу (ЄМТ), що забезпечує уніфікацію нормативно-правових вимог щодо визначення митної вартості товарів, процедури встановлення країни походження, а також впорядковує режим імпорту та експорту продукції.

Система ЄМТ є комплексним механізмом, який об'єднує принципи формування тарифів, класифікацію товарів згідно Гармонізованої системи опису та кодування, встановлення ставок ввізного та вивізного мита, визначення преференційних режимів та захисних заходів. В межах ЄС усі країни

застосовують однакові правила митного адміністрування стосовно товарів, які надійшли з-за меж Союзу, що забезпечує єдність ринку та рівні умови для всіх учасників зовнішньоекономічної діяльності. Водночас спільний тариф дає змогу ефективно контролювати рух товарів, оптимізувати митні процедури й запобігати недобросовісній конкуренції чи обходу обмежень.

Єдиний митний тариф ЄС охоплює сучасні підходи до визначення країни походження, збору статистичної інформації, застосування довідкових цін та інтеграції електронних процедур декларування. Така уніфікація нормативних, процесуальних і технічних складових дозволяє впровадити ефективну модель контролю імпорتنих і експортних операцій, підтримувати прозорість процесів та сприяти розвитку міжнародної торгівлі в межах об'єднання [4].

Система інституціонального забезпечення митної безпеки держави розробляється на основі ідентифікованих ризиків і загроз для економічної та національної стабільності окремої країни чи інтеграційного союзу. В її структурі визначаються суб'єкти, на які покладається відповідальність за захист митної безпеки, а також регламентується їхній адміністративний статус, функціональна компетенція і цільові завдання. При формуванні такої моделі в Україні доцільно враховувати найефективніші інструменти, апробовані на практиці провідними державами світу, насамперед з точки зору реалізації міжнародних стандартів та організаційної адаптації до глобальних викликів [1; 2].

Ключові відмінності у системах управління митною справою різних країн визначаються пріоритетними напрямками митної політики, процедурою визначення правового статусу та мотивацією діяльності митних органів, а також формою їх адміністративної підпорядкованості. В межах класифікації виділяють декілька основних категорій: підпорядкування міністерству фінансів, економіки чи торгівлі; підзвітність адміністративно-політичним міністерствам, таким як внутрішніх справ чи закордонних справ; інші особливі форми організаційного підпорядкування; і варіант з повною автономією митної служби, що передбачає її незалежне функціонування як окремого центрального органу влади.

Відповідна модель для України має передбачати гнучку структуру, яка врахує як специфічні національні загрози, так і потребу забезпечення ефективної комунікації з міжнародними партнерами. Стратегічне планування повинно базуватися на розширенні повноважень Державної митної служби, підвищенні функціональної взаємодії між складовими системи, модернізації правового статусу та оптимізації адміністративного контролю відповідно до стандартів Європейського Союзу та інших світових лідерів у галузі митної безпеки [11].

Розглянемо порівняльну таблицю, у якій детально розписано ключові особливості організації митного контролю у європейських країнах табл. 6.

Порівняльний аналіз моделей митного контролю європейських країн свідчить, що їхня ефективність визначається рівнем цифровізації, інтеграції з фінансовими структурами та збалансованістю між превентивним і постмитним контролем.

У Німеччині простежується найбільш системна та ієрархічна модель, де ключову роль відіграє глибока аналітика ризиків і доступ до міжнародних інформаційних ресурсів. Франція демонструє підхід, орієнтований на оперативність та силову складову, що забезпечується поєднанням митних і поліцейських функцій, розвинутою системою сканування та швидким реагуванням на порушення.

Таблиця 6

Особливості організації митного контролю в окремих країнах світу

Країна	Структура та підпорядкованість	Інструменти та новітні технології	Особливості митного контролю
Німеччина	Федеральна митна адміністрація підпорядковується Мінфіну. Чітко розподілені функції між центральним та регіональними рівнями	Інтелектуальні системи аналізу ризиків, електронне декларування, автоматизований постаудит	Широкий доступ до міжнародних баз даних, багаторівневий аудит, стратегія превентивного контролю на кордоні, акцент на боротьбі з фінансовими злочинами, постійна цифрова модернізація процедур
Франція	Генеральна дирекція митниць та акцизів у структурі Мінекономіки й фінансів; митна поліція, окремі підрозділи для морських і повітряних пунктів	Системи сканування, AI для перевірки документів і багажу, електронне декларування, обмін інформацією з правоохоронними органами	Суворий контроль на етапі ввезення, розгалужена мережа постів, акцент на оперативній реакції при підозрі на порушення, інтеграція з поліцією й прокуратурою, підтримка аналітики по ризиках з використанням “митної індексації”
Італія	Агентство митниць та монополій; централізоване підпорядкування Мінекономіки й фінансів, інтегровані функції між митною і монопольною політикою	Єдиний портал електронного декларування, автоматизовані системи управління ризиками, електронні ліцензії	Скоординований контроль на всіх етапах логістичних ланцюгів, тісна співпраця із службою ЄС, ефективна модель взаємодії акцизного і митного сегменту, упровадження європейських процедур щодо оцінки походження та вартості товарів
Польща	Національна скарбова адміністрація підпорядковується Мінфіну; функції митної та податкової служб поєднані в єдиній структурі	Централізована база даних, автоматизований аналіз ризиків, електронні документи, онлайн-моделі контролю вантажопотоків	Запроваджена у 2017 р. реформа: відмова від надмірної фрагментації, інтеграція податкових та митних перевірок, акцент на швидкому реагуванні, цифрова трансформація розрахунків та статистичної звітності

Джерело: розроблено автором.

Італія вирізняється інтеграцією митної та акцизної політик, що дає змогу контролювати не лише переміщення товарів, а й економічні процеси, пов'язані з обігом підакцизних груп. Її модель підсилена уніфікованими електронними процедурами та співпрацею з наднаціональними структурами ЄС.

Польща після реформи 2017 р. сформувала одну з найбільш узгоджених систем, де митні та податкові функції не дублюються, а доповнюють одна одну. Завдяки централізованим електронним платформам та швидкій обробці даних країна демонструє високий рівень адаптивності до нових ризиків і вантажопотоків.

Загалом усі проаналізовані держави роблять акцент на цифровій модернізації та автоматизації процедур. Водночас різняться рівень інтеграції з правоохоронними структурами, підходи до оцінки ризиків та глибина пост-митного контролю, що формує їхні унікальні моделі митного адміністрування.

Ефективна система оцінки ризиків у митній справі базується на чітко визначених і практично застосовуваних індикаторах ризику. Такі індикатори виступають специфічними критеріями, які використовуються для ідентифікації об'єктів, що потребують детального контролю, та для визначення комплексу заходів із попередження порушень у сфері митного законодавства. До найважливіших параметрів, що виконують роль індикаторів, відносяться: код товару згідно з товарною номенклатурою, країна походження й напрямок переміщення вантажу, наявність необхідних ліцензій, митна вартість товару, специфічні особливості транзакції, а також інші релевантні ознаки, які можуть вказувати на підвищений ризик [2; 3].

Системне поєднання різних індикаторів ризику, які ретельно структуровані, категоризовані й проаналізовані на основі актуальної інформації, формує так звані профілі ризику. Саме профілі ризику відіграють центральну роль у роботі сучасної системи управління ризиками у митній сфері: вони дозволяють автоматизувати процес ідентифікації потенційно проблемних операцій, ефективно сегментувати потоки вантажів і фокусувати контроль на ділянках із найбільшою ймовірністю правопорушень [2].

Митні органи, застосовуючи сформовані профілі ризику, отримують змогу здійснювати адресне управління ризиками – тобто реалізувати цілеспрямовану стратегію митного контролю, обираючи оптимальні форми та інтенсивність перевірки для конкретних випадків. Такий підхід забезпечує баланс між прискоренням процесу митного оформлення сумлінних операцій і мінімізацією можливостей для недобросовісних суб'єктів у галузі зовнішньоекономічної діяльності [1; 3].

Спрощена схема на рис. 3 демонструє механізм взаємодії між двома країнами (країна А та країна Б) у сфері митного контролю, який функціонує як узгоджена система взаємопов'язаних процесів. Кожна “шестерня” символізує окремих рівень спільної діяльності, що забезпечує цілісність і безперервність контрольних процедур. Центральне місце займають ключові елементи міжнародної співпраці – адміністративне сприяння, аудитний підхід до контролю, управління ризиками та виконання забезпечення вимог. Це демонструє перехід від ізольованих форм нагляду до комплексної моделі, що базується на взаємодії, обміні даними та стандартизованих процедурах.

Рух шестерень у різних напрямках відображає циклічність і постійність контролю, а також залежність ефективності роботи однієї країни від узгоджених дій партнерської держави. Така схема підкреслює, що сучасні митні системи не можуть функціонувати автономно – їх результативність значною мірою залежить від інтеграції механізмів ризик-менеджменту, обміну інформацією та правозастосовної координації на міжнародному рівні.

Запровадження сучасних принципів охорони та захисту державного кордону України, не лише дозволить оптимізувати діяльність у відповідній сфері, а й забезпечить суттєве посилення функціональних спроможностей Державної митної служби щодо підтримки національної безпеки країни. Ще важливішим наслідком стане створення передумов для ефективно та конструктивно співпраці між Україною і Європейським Союзом, що є ключовою умовою для задоволення євроінтеграційних прагнень держави та імплементації європейських стандартів управління на кордоні. Системна реалізація окреслених векторів сприятиме як

зміцненню позицій митних органів, так і забезпеченню довгострокової безпеки й стабільності на кордоні, що особливо важливо у контексті сучасних викликів та стратегічних завдань держави (рис. 4) [1].

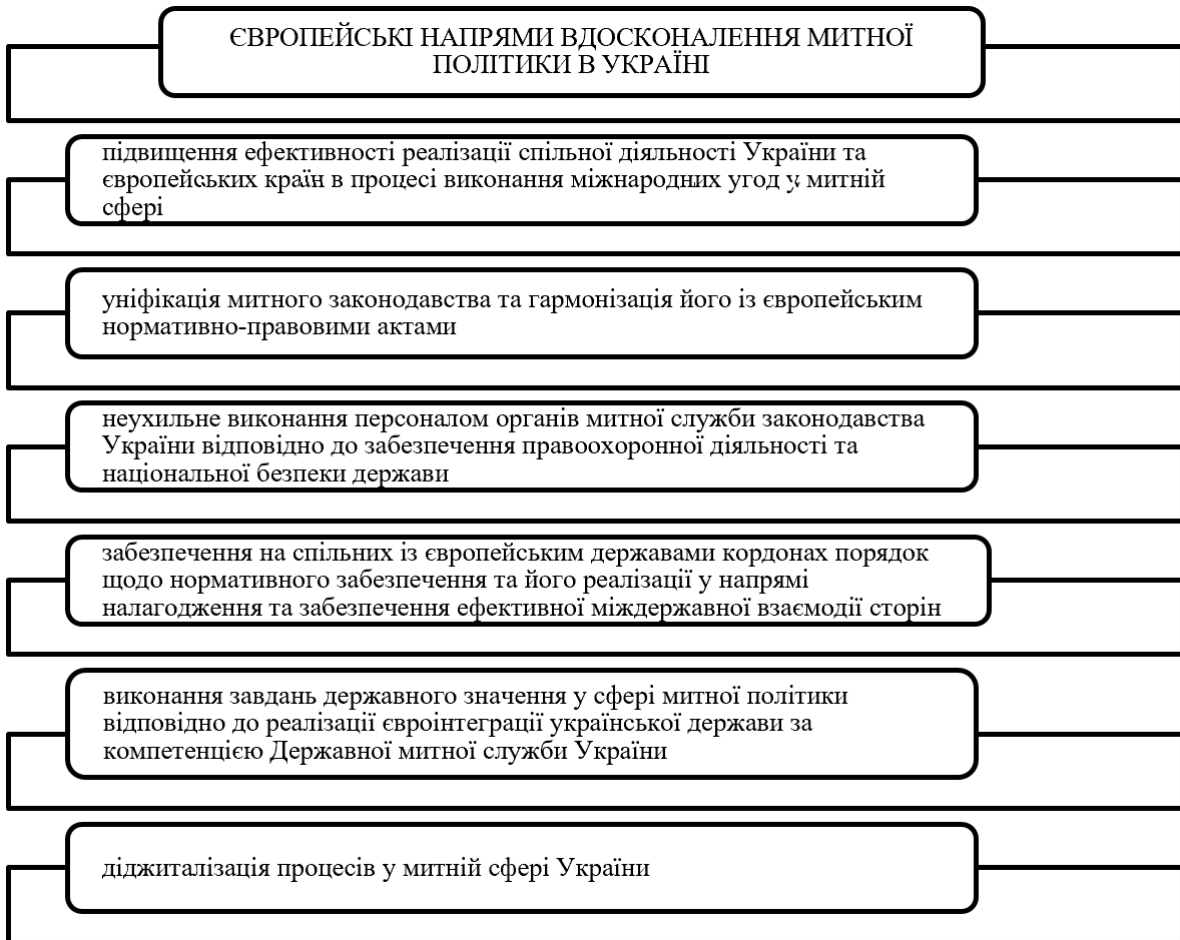

Рис. 3. Схема процесу митного контролю при участі різних країн

Джерело: [1].

Співробітництво між Україною та Європейським Союзом в галузі митної справи здійснюються як безпосередньо завдяки відносинам Державної митної служби України та Європейською Комісією з питань, що регулюються Угодою про партнерство і співробітництво між Україною та Європейськими співтовариствами та їх державами-членами, так і побічно – за допомогою Євромитниці, коли йдеться про реалізацію проектів ТАСІС для Державної митної служби України; а також, завдяки тому, що питання боротьби з порушеннями митних правил все ще залишаються у віданні держав-учасниць ЄС, у формі двосторонніх відносин на основі положень Протоколу про надання адміністративними органами взаємної допомоги у вирішенні митних питань та двосторонніх угод про співробітництво та взаємодопомогу в митних справах укладених у розвиток положень зазначеного Протоколу.

Міжнародні угоди виступають не лише нормативною основою митної політики, але й каталізатором інтеграції України у глобальний торговельно-економічний простір. В умовах трансформацій світової економіки та підвищених викликів у сфері безпеки, ефективна імплементація міжнародних митних інструментів дозволить Україні не тільки модернізувати митну інфраструктуру, а й формувати сприятливе середовище для легального руху товарів. Така інтеграція забезпечує збалансоване поєднання контролю й сприяння торгівлі, сприяє цифровізації митних процедур, підвищенню прозорості та міжнародної довіри. Відповідно, активне залучення до міжнародних конвенцій і угод у митній сфері є не просто зовнішньополітичним зобов'язанням, а стратегічною умовою формування конкурентоспроможної національної митної системи.

Рис. 4. Європейські вектори вдосконалення митної політики в Україні

Джерело: розроблено автором.

Митна програма ЄС розроблена з метою забезпечення узгодженого та ефективного функціонування митного союзу як єдиного цілого. Вона спрямована на захист фінансових та економічних інтересів Європейського Союзу, підвищення рівня безпеки та протидію незаконній і недобросовісній торгівлі. Водночас програма створює умови для спрощення митних процедур і підтримки законної міжнародної бізнес-діяльності.

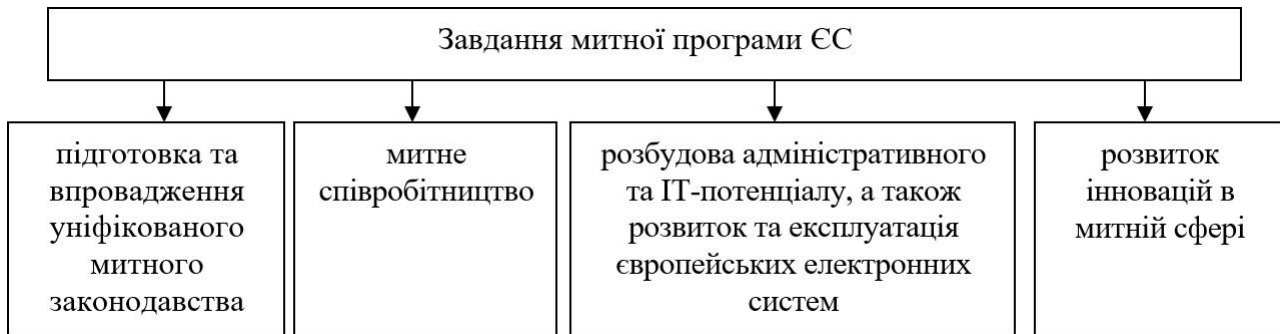
Для реалізації такої Митної програми ЄС необхідно сформулювати та виконати такі завдання (рис. 5).

Загальною метою Митної програми є підтримка митного союзу та митних органів, які працюють разом і діють як єдине ціле для захисту фінансових та економічних інтересів ЄС та його держав-членів, для забезпечення безпеки та безпеки в межах ЄС та захисту ЄС від недобросовісної та незаконної торгівлі, одночасно сприяючи законній бізнес-діяльності.

Отже, у висновку слід зазначити, що в сучасних умовах митний контроль виступає ключовим механізмом протидії контрабанді, ухиленню від сплати податків і митних платежів, незаконному переміщенню товарів, що безпосередньо впливає на наповнення державного бюджету та економічну безпеку України.

Особливу увагу необхідно приділяти питанням ефективності інструментів митного контролю, тому що євроінтеграційний курс України, передбачає гармонізацію митного законодавства та адміністративних процедур із

стандартами ЄС. Від ефективності митного контролю залежить швидкість і прозорість зовнішньоторговельних операцій, захищеність внутрішнього ринку, конкурентоспроможність українських підприємств та реалізація Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Рис. 5. Завдання Митної програми ЄС до 2027 р.

Джерело: розроблено автором.

Особливо цінними для України є напрацювання в напрямі створення електронних систем декларування, впровадження програм уповноважених економічних операторів, використання сучасних систем аналізу ризиків та штучного інтелекту, а також розвиток спільного митного контролю з країнами-сусідами.

Адаптація найкращих міжнародних практик до умов України потребує комплексного підходу: законодавчих змін, інституційного зміцнення митних органів, модернізації технічної інфраструктури та підвищення рівня кадрової підготовки. Пріоритетними напрямками вдосконалення мають стати цифровізація, автоматизація процедур, зменшення адміністративного навантаження на бізнес та запровадження ефективного постмитного контролю. Це дозволить не лише підвищити ефективність національної митної системи, а й забезпечити її відповідність сучасним міжнародним стандартам.

Наукове видання

КОМПЛЕКСНИЙ РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Колективна монографія

Надруковано у ПП “Астрія”
Свідоцтво про державну реєстрацію
серія ДК № 5599 від 19.09.2017 р.
36014, м. Полтава, вул. Шведська, 20-Б, кв. 4
Підписано до друку 30.01.2026 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Друк різнографічний. Умовн. друк. арк. 20,14
Наклад 100 шт. Замовлення 2026-12

Видавництво ПП “Астрія”
36014, м. Полтава, вул. Шведська, 20, кв. 4
Свідоцтво суб’єкта видавничої справи
ДК № 5599 від 19.09.2017 р.

Друк ПП “Астрія”
36014, м. Полтава, вул. Шведська, 20, кв. 4
Дата державної реєстрації та номер запису в ЄДР
14.12.1999 р. № 1 588 120 0000 010089

Офіційний сайт:
<http://www.economics.in.ua>